

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.01

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.24>

Л. Г. Андросович
orcid.org/0000-0003-3315-4068
науковий співробітник

Міжвідомчого науково-дослідного центру проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПИТАННІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть організована злочинність в Україні набула небезпечного транснаціонального характеру, тому проблеми протидії їй мають уже глобальний характер і виступають, як серйозна перешкода на шляху соціально-економічного, політичного, культурного розвитку світової спільноти. Вже сьогодні нашій державі (незалежно від засобів і ресурсів, якими вона володіє) україн складно вживати заходів, ефективних для протидії організованим злочинностям, не застосовуючи ту або іншу форму міжнародного співробітництва.

Саме тому нині міжнародне співробітництво під час розслідування організованої злочинності у фінансовій системі, й інших кримінальних правопорушень набуває особливого значення, оскільки без такого співробітництва складно: зібрати докази; здійснити кримінальне переслідування організаторів та виконавців злочинних діянь; забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану матеріальну і моральну шкоду.

З огляду на це українська держава підтримує та стимулює міжнародне співробітництво у сфері протидії організованим злочинностям у фінансовій системі. Принципи співробітництва держав вироблені на основі міжнародного досвіду, втім резонансі кримінальні провадження, які виникають в практичній діяльності, нерідко потребують удосконалення теоретичних та практичних підходів щодо вирішення вказаних питань.

Стан дослідження. Теоретичною основою міжнародного співробітництва щодо протидії організованим злочинностям та інших кримінальних правопорушень представлені у наукових здобутках таких правознавців, як Г. К. Авдеева, К.С. Бондаренко, В.Д. Берназ, Р.І. Благута, В.І.Гаврилюк, В. І.Дубина, М. П. Данилюк, В. А. Журавель, І.М. Леган, А.В.Мовчан, Ю.М. Черноус, В.В. Топчій, В.Ю. Шепітько та ін. Враховуючи суттєвий внесок названих науковців, питання міжнародного співробітництва у протидії організованим зло-

чинності у фінансовій системі все ще лишається мало дослідженим.

Метою статті є вдосконалення основних шляхів міжнародного співробітництва, щодо протидії організованим злочинностям у фінансовій системі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до нормативно правових документів, зокрема: Конвенції про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності [1]; Угоди про співпрацю у боротьбі зі злочинами у сфері економіки [2]; Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [3]; Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [4], Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (Ратифікована Україною у 1998 році) з додатковими протоколами [5]; Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (Ратифікована Україною у 2006 році) [6] та інших, міжнародне співробітництво можна визначити, як комплекс заходів, необхідних для надання міжнародної правової допомоги.

При цьому міжнародна правова допомога – проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, винесеного судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України) [7].

В той же час, за ст. 542 КПК України формами міжнародного співробітництва, є: вручення документів (наприклад, повідомлення про підозру); виконання окремих процесуальних дій (наприклад, встановлення місцезнаходження особи); видача осіб, які здійснили кримінальне правопорушення; тимчасова передача осіб; перейняття кримінального переслідування; передача засуджених осіб і виконання вироків, тощо [7].

Перелік не є вичерпним, оскільки співробітництво може бути передбачено міжнародними договорами України.

Також не від'ємною формою міжнародного співробітництва під час розслідування криміналь-

них правопорушень є створення спільних слідчих груп для досудового розслідування, вчинених на територіях декількох держав, а також у разі порушення інтересів цих держав. Такі слідчі групи створюються на обмежений термін для досягнення конкретної мети за взаємною згодою.

Так, як слідчі групи створюються по конкретному кримінальному провадженню, їх діяльність направлена на проведення складних і комплексних слідчих заходів на території декількох країн; застосування скоординованих, узгоджених дій [8, с. 50].

Практика міжнародного співробітництва, щодо протидії організованій злочинності у фінансовій системі, ще не зовсім налагоджена, втім існують випадки створення та роботи спільних слідчих груп. Це наприклад є «Справа глави Укравтодору», коли в Україні і Польщі (НАБУ і САП – з українського боку, Центральне антикорупційне бюро і окружна прокуратура у Варшаві – з польського) уперше за роки свого існування провели спільну велику операцію із запобігання корупції. За інформацією НАБУ, у той день одночасно було проведено обшуки в Києві, Львові, а також на території Польщі у рамках спільного розслідування діяльності «злочинної організації в сфері дорожнього господарства» [9].

Необхідно зазначити, що міжнародне співтовариство, вже давно стурбоване організованою злочинністю у фінансовій системі та планомірно, послідовно та рішуче вживає заходів, щодо протидії даному негативному соціальному явищу.

Особливу роль у формуванні міжнародно-правової бази протидії організованій злочинності у фінансовій системі та виробленні міжнародних стандартів у цій сфері відіграють конгреси Організації Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародна організація кримінальної поліції Інтерпол, група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – FATF [10, с. 149].

Як відомо, юридичними підставами міжнародного співробітництва під час протидії організованій злочинності у фінансовій системі є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. До таких договорів віднесена:

- Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності (Ратифікована Україною у 1997 році);
- Угода про співпрацю у боротьбі зі злочинами у сфері економіки (Набрання чинності для України в 1996 році);
- Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (Ратифікована Україною у 2002 році);
- Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах (Ратифікована Україною у 1998 році) З додатковими протоколами;

- Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (Ратифікована Україною у 2006 році).

Також міжнародне співробітництво може здійснюватися на підставі двосторонніх міжнародних договорів з окремими країнами. При цьому якщо потрібна допомога країни, з якою немає міжнародного договору, це не має перешкоджати наданню міжнародної правової допомоги на запит [11, с. 276].

Найбільш поширеними міжнародними фінансовими злочинами, які вчиняються організованими злочинними групами, є, насамперед, шахрайство з кредитними картками, віртуальними активами, правопорушення у сфері валютного регулювання та у сфері грошового обігу, розрахунків. Ця обставина обумовлена двома факторами: збільшенням загального обсягу електронних банківських операцій та високою кримінальною прибутковістю за допомогою «конвертаційних центрів». Так, однією з найбільш поширених схем є використання механізмів переведення грошових коштів на іноземні рахунки підконтрольних фізичних осіб та/або підконтрольних компаній нерезидента.

В подальшому зазвичай зазначені кошти легалізуються під виглядом інвестицій до України шляхом внесення до статутного капіталу вітчизняного суб'єкта господарювання. В той же час зазначена схема дозволяє правопорушникам у фінансовій сфері підпадати під державні гарантії захисту інвестицій. Тобто держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України.

Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій [12, с. 138].

Наведений приклад організованої злочинності у фінансовій системі має замаскований вид та важко розслідується у зв'язку з неможливістю дослідити походження коштів, кінцевого бенефіціара у нерезидента.

В той же час значно збільшились випадки різноманітного шахрайства під впливом пандемії COVID-19, за час якої відбулись певні зміни в економічних процесах у застосуванні нових сучасних технологій для здійснення фінансової діяльності, що надало можливості злочинцям відкрити нові можливості для вчинення економічних правопорушень та отримання злочинних доходів. Це видно і з наведених статистичних даних Офісу Генерального прокурора. За час COVID-19 (що у продовж 2019, 2020, 2021, 2022 років) зареє-

стровано 89969 кримінальних правопорушень учинених організованими групами та злочинними організаціями [13].

Так, у процесі роботи з протидії відмиванню грошей Управління Організації Об'єднаних Націй по протидії зі злочинністю дійшло висновку, що у багатьох країнах, що розвиваються, низький рівень участі населення в так званій «формальній» фінансовій системі: наприклад, у низці країн рахунки в банках мають менше 10% населення. Тому розумно припустити, що значна частина економічної діяльності відбувається поза рамками офіційних фінансових інститутів.

Це означає, що багато методів роботи правоохоронних органів, економічно розвинених країн світу не можуть принаймні в даний час застосовуватися в країнах, що розвиваються, особливо з урахуванням широкомасштабної участі в протиправній діяльності організованих злочинних груп. У зв'язку з цим перед країнами, що розвиваються, і країнами з перехідною економікою стоїть невідкладне завдання з підготовки фахівців та розробки методів боротьби з доходами від злочинної діяльності, які відповідали б рівню розвитку їх фінансових систем та можливостям правоохоронних органів. Дані запровадження, на нашу думку, сприятимуть міжнародному співробітництву.

Отже, державам слід зміцнювати міжнародні та регіональні механізми співпраці правоохоронних органів з метою протидії організованій злочинності у фінансовій системі. Основними елементами даного механізму мають бути удосконалення міжнародних правових актів та підвищення рівня взаємодії правоохоронних органів, у тому числі в рамках існуючих міжнародних органів (організацій). А саме Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу, Європейської поліцейської організації (Європола), ФАТФ, Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими організаціями на території держав – учасниць Європейського союзу.

Висновки. Організована злочинність у фінансовій системі немає державних кордонів, що робить питання боротьби з нею проблемою міжнародного масштабу. Багато десятиліть, організована злочинність «супроводжує» економічний розвиток більшості країн світу, стимулюючи масштабні зловживання з бюджетними коштами, прояви корупції, виведення капіталів в іноземні юрисдикції, діяльності конвертаційних центрів, шахрайства, ухилення від сплати податків та зборів, приховування реальних власників інвестиційних проектів, які інвестують в найбільш прибуткові галузі економіки тощо. Зростаючі масштаби організованої злочинності у фінансовій системі та збитки, які завдаються нею, становлять реальну загрозу безпеці багатьох держав, тому що вона посилює свої позиції

через монополізацію багатьох видів протиправної діяльності, що перетворює її (організовану злочинність) на один з основних факторів політичної та соціально-економічної нестабільності. У практичній діяльності по боротьбі з організованою злочинністю є чимало проблем: відсоток вчинення кримінальних правопорушень організованими групами постійно зростає, злочинні формування набувають все більш розгалуженої мережі, що пронизує всі верстви суспільства і зачіпають практично всі найбільші сфери життєдіяльності держави, виходячи на міжнародний рівень.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що для покращення міжнародного співробітництва доцільним є розроблення внутрішньовідомчих Методичних рекомендацій щодо здійснення міжнародно-правової допомоги у протидії організованій злочинності у фінансовій системі для працівників державних органів, які здійснюють правоохоронну діяльність. Сюди слід віднести працівників прокуратури, Службу безпеки України, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро, Бюро економічної безпеки та інші. На нашу думку, вказані методичні рекомендації дозволять підвищити рівень ефективності протидії організованій злочинності у фінансовій системі та вдосконалити шляхи міжнародного співробітництва з цього питання.

Література

1. Конвенції про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності. Конвенцію ратифіковано із заявами і застереженнями Законом N 738/97-ВР (738/97-ВР) від 17.12.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text
2. Угоди про співпрацю у боротьбі зі злочинами у сфері економіки. Дата набрання чинності для України: 12.04.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_258#Text
3. Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. Конвенцію ратифіковано із заявою Законом N 149-IV (149-15) від 12.09.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
4. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Від 25.09.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text
5. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах. Конвенцію ратифіковано із заявами і застереженнями Законом N 44/98-ВР (44/98-ВР) від 16.01.98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036
6. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Конвенцію ратифіковано із заявою Законом N 252-V (252-16) від 18.10.2006, ВВР, 2006, N 50, ст.497. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 01.01.2023. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. / URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

8. Берназ В. Д. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. Вип. 4. С. 49–53.

9. Справа Новака. Наслідки для України. URL: <https://vda.org.ua/sprava-novaka-naslidki-dlja-ukraini/>

10. Legan I.M., Bondarenko K.S. Features of the free legal aid system in Ukraine and the European Union countries. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2020. № 3 (69). С. 148-151.

11. Черноус Ю. М. Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 3 (70). С. 271–278.

12. Благуца Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 256 с.

13. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

Анотація

Андросович Л. Г. Міжнародне співробітництво в питанні протидії організованої злочинності у фінансовій системі. – Стаття.

У статті зазначено важливість міжнародного співробітництва під час розслідування організованої злочинності у фінансовій системі. Міжнародне співробітництво трактовано, як комплекс заходів, необхідних на надання міжнародної правової допомоги та без якого неможливо: зібрати докази, які є за кордоном; здійснити кримінальне переслідування організаторів та виконавців злочинних діянь; забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану матеріальну і моральну шкоду.

Також звернено увагу, що не від’ємною формою міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень є створення спільних слідчих груп для досудового розслідування, вчинених на території декількох держав, а також у разі порушення інтересів цих держав. Такі слідчі групи створюються на обмежений термін для досягнення конкретної мети за взаємною згодою. Наведені існуючі приклади по створенню спільних слідчих груп між державами.

Підкреслено, що особливу роль у формуванні міжнародно-правової бази боротьби з організованою злочинністю у фінансовій системі, у виробленні міжнародних стандартів у цій сфері відіграють конгреси Організації Об’єднаних Націй (ООН), Міжнародна організація кримінальної поліції Інтерпол, група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – FATF.

Встановлено, що найбільш поширеними міжнародними фінансовими злочинами, які вчиняються організованими злочинними групами, є, насамперед, шахрайство з кредитними картками, віртуальними

активами, правопорушення у сфері валютного регулювання та у сфері грошового обігу, розрахунків.

З огляду на це, запропоновано удосконалення міжнародного співробітництва, шляхом створення внутрішньовідомчих Методичних рекомендацій щодо міжнародно-правової допомоги у протидії організованої злочинності у фінансовій системі для працівників державних органів, які здійснюють правоохоронну діяльність.

Ключові слова: організована злочинність, фінансова система, міжнародне співробітництво, протидія, методичні рекомендації.

Summary

Androsovych L. G. International cooperation in combating organized crime in the financial system. – Article.

The article highlights the importance of international cooperation in the investigation of organized crime in the financial system. International cooperation is interpreted as a set of measures necessary for the provision of international legal assistance and without which it is impossible to: collect evidence that is abroad; carry out criminal prosecution of the organizers and perpetrators of criminal acts; to ensure the protection of human and citizen rights and freedoms in criminal proceedings; compensate for material and moral damage caused.

It was also noted that an indispensable form of international cooperation during the investigation of criminal offenses is the creation of joint investigative teams for pre-trial investigations committed on the territories of several states, as well as in case of violation of the interests of these states. Such investigative groups are created for a limited period to achieve a specific goal by mutual agreement. Existing examples of the creation of joint investigative teams between states are given. It is emphasized that a special role in the formation of the international legal framework for combating organized crime in the financial system, in the development of international standards in this area, is played by the congresses of the United Nations (UN), the International Criminal Police Organization Interpol, the group for the development of financial measures to combat money laundering – FATF.

It has been established that the most common international financial crimes committed by organized criminal groups are, first of all, fraud with credit cards, virtual assets, offenses in the field of currency regulation and in the field of money circulation, settlements.

In view of this, it is proposed to improve international cooperation by creating intra-departmental Methodological recommendations for international legal assistance in combating organized crime in the financial system for employees of state bodies engaged in law enforcement activities.

Key words: organized crime, financial system, international cooperation, countermeasures, methodical recommendations.